

اردو، راه آموزاندن فارسی در شبه قاره است

یونس جعفری

شبه قاره هند زمینی نیست که نیاز داشته باشد که برای کاشتن بذر زبان فارسی آن را شخم بزیم، بلکه سرزمینی است که در آن جا هنوز ریشه‌ها همه جا پابرجایند و اگر قشری که آنها را پوشانده است برداشته شود به زودی کشتزاری سرسبز و شاداب خواهد گردید.

کسانی را که به زبان فارسی علاقه فراوان نشان می‌دهند می‌توان به سه دسته عمومی تقسیم کرد که عبارتند از:

(۱) بازرگانانی که در قرن اخیر از مناطق مختلف ایران آمده در مراکز تجاری بزرگ هند مقیم شده‌اند و در منزل با افراد خانواده خود فارسی صحبت می‌کنند و همچنین خانواده‌هایی که به علت اختلافات سیاسی و دینی از زادگاه خود مهاجرت نموده در هند پناهنده شده‌اند و در منزل فارسی و یا دری صحبت می‌کنند. فرزندان این نوع خانواده‌ها چون در هند متولد شده‌اند و با هندی‌ها در دبستان‌ها و دانشگاه‌ها درس می‌خوانند لذا نوشتن و خواندن خط فارسی بلد نیستند ولی فارسی و یا دری صحبت می‌کنند. اگر القبای فارسی را یاد بگیرند مسأله نه‌تنها زود حل خواهد شد و مشکل آنها برطرف می‌گردد بلکه می‌توانند به دوستان و آشنایان هم‌زبان فارسی تدریس نموده فرهنگ و تمدن خود را معرفی کنند.

(۲) ما در اینجا این موضوع را تکرار نمی‌کنیم که در هفت هشت قرن گذشته زبان

فارسی زبان رسمی و زبان رابطه بین اولیای دولت‌های ایالات و استان‌های مختلف بوده است ولی به تأکید این نکته را بیان می‌کنیم که پس از استقلال هند و بروز اختلافات سیاسی بین هند و پاکستان و محدود و تقریباً مسدود بودن روابط فرهنگی بین این دو کشور، موضوع تاریخ لطمه شدیدی خورد و کتابی وزین درباره تاریخ دوره اسلامی در هند در چهل سال گذشته به منصفه ظهور نرسید. البته چند نفر از خاورشناسان از این موقعیت استفاده نموده در ربع اخیر قرن بیستم میلادی چند جلد کتاب معتبر درباره هنر معماری دوره اسلامی در هند نوشته‌اند که جزو برنامه درسی دانشگاهی معرفی شده‌اند و کسانی که بر این کار همت گماشته‌اند اغلب به این نگارنده هم ارتباط داشته‌اند و دارند، چه بدین نتیجه رسیده‌اند که برای نوشتن یک اثر آبرومند نخست باید زبان فارسی را بیاموزند. بسیاری از این افراد نزد این معلم فارسی، کتاب فارسی اول دبستان را خوانده‌اند و سپس مطالعه ادبیات کلاسیک زبان فارسی را شروع کردند، مانند خمسه نظامی، مثنوی معنوی، دیوان حافظ شیرازی و گلستان و بوستان سعدی و غیره. و چون استادان بخش تاریخ در دانشگاه‌های معتبر هند متوجه این نکته شدند که علت موفقیت خاورشناسان در بخش تاریخ هند چه بوده است در دهه اخیر ضروری دانستند که اگر دانشجویی بخواهد درباره تاریخ دوره اسلامی هند مطالعه و تحقیق بنماید در ابتدا باید زبان فارسی را یاد بگیرد. منظور از بیان این مطلب این بود که زبان فارسی نه تنها در بخش‌های ادبی بلکه در بخش تاریخ و علوم سیاسی نیز راه باز کرده است.

۳) اردوزبانان در نثرنویسی پیرو زبان فارسی ترکان (سغدی، تاجیکی و ازبکی) و در شعرگویی مقلد شیوه‌ی هستند که در اصفهان عهد صفویه رایج و متداول بوده است و از این جهت زبان فارسی را پشتوانه قوی زبان و ادب خود می‌دانند و تا اواخر نیمه اول قرن بیستم شاعری اردوزبان نبود که از فارسی بیگانه باشد. و الآن هم در دانشگاه‌ها کسانی که می‌خواهند زبان اردو را به عنوان رشته اختصاصی انتخاب کنند باید زبان فارسی را تا اندازه‌ی یاد بگیرند تا بتوانند متون قدیمی را بخوانند و این متون را به زبان اردو ترجمه و تفسیر بنمایند. اگر متون معتبر و مستند در اختیار دانشجویانی که زبان اردو را به عنوان رشته اختصاصی می‌پذیرند گذاشته شود و معلمانی که در بخش اردوزبان فارسی را تدریس می‌نمایند در خانه فرهنگ جمهوری اسلامی ایران و یا در یکی از دانشگاه‌های ایران دوره مختصری که کمتر از یکسال نباشد، بگذرانند در جهت رشد آموزش زبان فارسی بسیار مؤثر است.

متأسفانه تاکنون در هند طلاب حوزه‌های دینی از بذل عنایت کافی مسؤولان ایرانی مقیم هند محروم مانده‌اند و طوری که باید و شاید مورد توجه قرار نگرفته‌اند، در حالی که ریشه‌های زبان فارسی در این نوع مراکز عمیق‌تر از دبیرستان‌های دولتی و دانشگاه‌هاست. اگرچه هدف اصلی طلاب این است که زبان عربی را تا اندازه‌ی فرا بگیرند که در استفاده از قرآن مجید، احادیث نبوی و روایات ائمه اطهار تبحر لازم را بیابند ولی چون که تفاسیر بیشتر کتاب‌های عربی به فارسی نوشته شده‌اند لذا مجبورند که زبان فارسی را هم بیاموزند. اگر طلاب حوزه‌های دینی هند به حوزه‌های دینی ایران بروند و مدتی در آنجا بمانند این دادوستد در سطح دینی نه تنها به نفع زبان فارسی و آنها تمام خواهد شد بلکه به احتمال قوی اختلافات مذهبی هم تا اندازه‌ی از بین خواهد رفت.

اگر می‌خواهیم که زبان فارسی در شبه قاره هند رشد کند باید زبان اردو را نادیده نگیریم. در کشور هند هجده زبان به عنوان زبان‌های ایالتی رسماً شناخته شده‌اند که اردو یکی از آنهاست. این زبان‌ها چندان با هم مختلف هستند که مردم مناطق جنوب کشور، زبان مردم شمال هند را اصلاً نمی‌فهمند و همچنین اهالی ایالات شرق هند زبان آنها را که در مناطق غربی کشور زندگی می‌کنند نمی‌توانند درک کنند. ولی با وجود این اختلاف‌ها، زبان اردو میان مسلمانان در سرتاسر کشور مشترک است بجز جنوب، چنانکه در ایالت بنگاله اگرچه زبان عامه مردم بنگالی است ولی دز مساجد، وعاظ و خطبا به زبان اردو سخن می‌گویند و تمام نمازگزاران آن را کاملاً می‌فهمند؛ و همچنین است در ایالت گجرات، اگرچه اهالی آن ایالت به گجراتی گفت و گو می‌کنند و نسبت به این زبان تعصب شدیدی هم دارند ولی در مساجد همه جا پیش از خطبه نماز جمعه و عیدین واعظان و ذاکرین، امور دینی را به زبان اردو بیان می‌نمایند و شاید علتش این است که تمام حوزه‌های دینی مسلمانان هند و همچنین دانشگاه اسلامی علیگره و جامعه ملیه اسلامی در شمال هند جای دارند و تمام کارمندان چه در حوزه‌های دینی و چه در دانشگاه‌های ملی و دولتی به زبان اردو صحبت می‌کنند و در حوزه‌های علمی زبان اردو به عنوان زبان واسطه برای تدریس استفاده می‌شود. لذا همه این زبان شیرین را خواهی نخواهی، آگاهانه و یا ناآگاهانه یاد می‌گیرند و چون طلاب پس از فارغ‌التحصیل شدن از حوزه‌های دینی به ایالات خود می‌روند به همین زبان امور دینی را تدریس می‌نمایند و برای پند و موعظه و خطاب و ارشاد همین زبان را به کار می‌برند و کسانی که

می‌خواهند زبان فارسی یا عربی را فرابگیرند و روبه مکتب دینی می‌آورند. اول الفبای اردو را که همان الفبای فارسی است یاد می‌گیرند و چون کسی زبان اردو را یاد گرفت گویا به هدف نزدیک شده است و پنج خوان از هفت خوان رستم را طی نموده و پس از یاد گرفتن مقدمات دستور زبان فارسی زود به راه می‌افتد و مفهوم متون قدیم را کاملاً درک می‌نماید. چه واژه‌هایی را که در ایران پیش از حمله مغول رایج و متداول بودند و حالا متروک شده‌اند اردوزبانان تاکنون در شعر و نثر مرصع و مسجع به کار می‌برند و میان ادباء، کسانی که فارسی می‌دانند ادیب و شاعر برجسته شناخته می‌شوند و مردم نسبت به آثار ایشان احترام خاصی قایل هستند. خلاصه اینکه سرسبز نگاه داشتن نهال اردو، بارور کردن درخت کهنسال زبان فارسی در این منطقه است.

بنده با بیش از ۴۵ سال سابقه تدریس زبان فارسی به هندی‌ها و همچنین به خارجی‌ها به این نتیجه رسیده‌ام که اگر می‌خواهیم که دوستان فارسی با ایران رابطه مستقیم داشته باشند باید کار را از کتابی همانند فارسی اول دبستان و یا آرفا (آموزش زبان فارسی) شروع کنیم. آرفا جلد اول توسط اینجانب به زبان اردو ترجمه شده است. اگر فرهنگ عمومی و مقدماتی دوزبانه (فارسی - اردو) هم مرتب گردد و در اختیار اردوزبانان گذاشته شود کار خودآموزی زبان فارسی سریع‌تر و بهتر انجام خواهد گرفت.

والسلام

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی